

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ПРИНЦИПІВ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У РЕГУЛЮВАННІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ДОГОВОРІВ В УКРАЇНІ

Зубарева А. Є.

ВСТУП

Сучасний розвиток зовнішньоекономічних відносин дедалі виразніше засвідчує, що регулювання зовнішньоекономічних договорів уже не може розглядатися виключно крізь призму національного договірної чи колізійного права. Транскордонний характер договірної обігу, зростання ролі внутрішнього ринку Європейського Союзу, поступове зближення правових режимів держав та посилення інтеграційних процесів зумовлюють необхідність аналізу тих засад, які визначають не лише зміст окремих норм, а й загальну логіку правового регулювання. У цьому контексті особливого значення набувають принципи права Європейського Союзу, оскільки саме вони забезпечують системність, узгодженість і функціональну спрямованість правового впливу на відносини, пов'язані з укладенням, виконанням і захистом прав сторін за зовнішньоекономічними договорами.

Для України ця проблематика має не лише теоретичне, а й практичне значення. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, подальше наближення національного законодавства до *acquis* Європейського Союзу та сучасний етап європейської інтеграції України актуалізують питання не лише формального запозичення окремих нормативних рішень, а й сприйняття принципів права Європейського Союзу як змістовної основи правового регулювання. Це особливо важливо у сфері зовнішньоекономічних договорів, де перетинаються свобода договору, автономія волі сторін, вимоги внутрішнього ринку, публічно-правові обмеження, правила конкуренції, захист слабшої сторони та процесуальні гарантії ефективного захисту прав.

Актуальність теми посилюється тим, що в українській правовій науці імплементація принципів права Європейського Союзу у сфері зовнішньоекономічних договорів ще не дістала цілісного опрацювання. Хоча існують дослідження загальних принципів права Європейського Союзу, зближення законодавства України з правом Європейського Союзу, свободи договору, зовнішньоекономічної діяльності та окремих аспектів міжнародного приватного права, їх взаємозв'язок не завжди розкривається як єдина система. Унаслідок цього імплементація принципів права Європейського Союзу нерідко сприймається як

загальнополітичне завдання євроінтеграції або технічна адаптація окремих актів, хоча для сфери зовнішньоекономічних договорів визначальним є функціональний підхід, за якого ці принципи слугують критеріями оцінки регулятивної моделі, меж втручання у приватну автономію, рівності умов участі у транскордонному обігу, передбачуваності договірної системи та реальності захисту порушених прав.

1. Принципи права Європейського Союзу та їх значення для регулювання зовнішньоекономічних договорів

Дослідження імплементації принципів права Європейського Союзу (далі – ЄС) у регулюванні зовнішньоекономічних договорів в Україні потребує з'ясування їх правової природи, місця у системі права Союзу та значення для національного правопорядку. Без цього неможливо коректно визначити ні межі їх імплементації в українське законодавство, ні їх вплив на договірне регулювання транскордонних приватно-правових відносин.

У доктрині Панкратова В. О. слушно зазначає, що джерела права ЄС беруть свій початок із національних правових систем держав-членів, а зміст загальних принципів права встановлює Суд ЄС шляхом аналізу права держав-членів на предмет наявності в ньому спільних принципів¹. Авторка наголошує, що загальні принципи можуть стати допоміжним засобом для тлумачення первинного чи вторинного законодавства, можуть бути використані для перевірки законності вторинного законодавства ЄС і міжнародних угод, підписаних ЄС, становлять незалежну основу для відповідальності держав-членів, а також можуть бути використані як «заповнювачі щілин» там, де немає відповідного законодавства ЄС або відповідні норми просто не передбачені². Отже, імплементація принципів права ЄС виконує системоутворювальну функцію, забезпечуючи узгодженість регулювання, подолання нормативної фрагментарності та єдність правозастосування. Звідси випливає, що для України пріоритетним є не лише запозичення окремих норм, а сприйняття самої правової логіки ЄС. У сфері зовнішньоекономічних договорів це означає орієнтацію і на оновлення договірних та колізійних приписів, і на побудову цілісної, передбачуваної та функціонально узгодженої моделі правового регулювання.

¹ Панкратова В. О. Загальні принципи права як джерело права Європейського Союзу. *Legal Horizons*. 2021. Т. 14, № 2. С. 113. DOI: 10.21272/legalhorizons.2021.i14.p111

² Там само. С. 113.

Як слушно зазначає Bengoetxea J., для загальних принципів права ЄС менш дискусійною є не їх онтологія, а саме їх функція у правовому дискурсі, зокрема заповнення прогалин, допомога у тлумаченні та перевірка чинності правового регулювання³. Далі автор звертає увагу на те, що у праві ЄС немає сфери, яка була б наперед чітко ідентифікована як «приватна», а також підкреслює розмитість межі між приватним і публічним, оскільки приватне право в ЄС має публічний, міжособистісний і взаємопов'язаний вимір⁴. Крім того принципи набувають особливого значення тоді, коли застосовуються у правовому міркуванні, тлумаченні й застосуванні права у складних справах, де звичайних правил виявляється недостатньо⁵. Такий підхід дає підстави розглядати принципи права ЄС як методологічно релевантні для сфери зовнішньоекономічних договорів, оскільки в цій площині визначальним є не пряме розмежування приватного і публічного права, а регулятивна спроможність відповідних засад забезпечувати цілісність регулювання, подолання прогалин і належне тлумачення норм.

Як зазначає Панкратова В. О., у науці дискусійним залишається питання про визначення чіткого переліку загальних принципів, які діють у ЄС, а формування повного та єдиного каталогу загальних принципів права ЄС є недоцільним, оскільки Суд ЄС у подальшому може оновити та розширити такий перелік з огляду на багатогранність права ЄС⁶. За таких умов визначальним стає встановлення тих із них, які є функціонально релевантними для правового регулювання зовнішньоекономічних договорів.

Нормативне закріплення принципів для регулювання зовнішньоекономічних договорів простежується на рівні засновницьких договорів ЄС, Договору про функціонування Європейського Союзу та Хартії основоположних прав Європейського Союзу, що підтверджує їх системний характер у правопорядку Союзу. У межах цього дослідження визначальними є такі принципи права ЄС: правова визначеність, пропорційність, рівність та недискримінація, свобода підприємницької діяльності та ефективний захист прав. Саме вони забезпечують передбачуваність транскордонного обігу, окреслюють межі

³ Bengoetxea J. General Legal Principles Navigating Space and Time // *General Principles of EU Law and European Private Law* / ed. by U. Bernitz, X. Groussot, F. Schulyok. Alphen aan den Rijn : Kluwer Law International, 2013. P. 46. URL: https://www.researchgate.net/publication/377527244_General_Principles_of_EU_Law_and_European_Private_Law

⁴ Там само. Р. 47–48.

⁵ Там само. Р. 49.

⁶ Панкратова В. О. Загальні принципи права як джерело права Європейського Союзу. *Legal Horizons*. 2021. Т. 14, № 2. С. 113–114. DOI: 10.21272/legalhorizons.2021.i14.p111

допустимого втручання у свободу економічної діяльності, гарантують рівність учасників ринку та дієвість захисту прав сторін.

Насамперед у сфері зовнішньоекономічних договорів особливого значення набуває *принцип правової визначеності*. У праві ЄС його нормативне підґрунтя не зводиться до однієї окремої норми, а випливає з комплексу положень первинного і вторинного права Союзу. Передусім ст. 2 Договору про Європейський Союз закріплює верховенство права як одну з основоположних цінностей ЄС⁷, тоді як у ст. 2(а) Регламенту (ЄС, Євратом) 2020/2092 прямо зазначено, що зміст верховенства права охоплює правову визначеність (*«legal certainty»*)⁸. Більш конкретний прояв цього принципу простежується у ст. 297 Договору про функціонування Європейського Союзу, яка пов'язує юридичну дію актів Союзу з їх офіційним опублікуванням і визначає порядок набрання ними чинності⁹. Крім того, ст. 52(1) Хартії основоположних прав Європейського Союзу вимагає, щоб будь-яке обмеження прав і свобод було встановлене законом, що також опосередковано підсилює вимогу нормативної визначеності¹⁰. Як зазначає Hofmann H. C. H., цей принцип є загальним принципом права ЄС і вимагає, по-перше, щоб правові норми були чіткими й точними та забезпечували передбачуваність ситуацій і правовідносин, урегульованих правом Союзу, а по-друге, щоб особи могли недвозначно з'ясувати свої права та обов'язки і діяти відповідно до них¹¹. Автор також підкреслює, що одним із найважливіших практичних наслідків цього принципу є недопустимість, за загальним правилом, зворотної дії права ЄС, а набрання чинності

⁷ Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями // База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/994_b06 (дата звернення: 18.04.2026)

⁸ Regulation (EU, Euratom) 2020/2092 of the European Parliament and of the Council of 16 December 2020 on a general regime of conditionality for the protection of the Union budget. *Official Journal of the European Union*. 2020. L 433 I. 22.12.2020. P. 1–10. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2020/2092/oj/eng>

⁹ Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями // База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/994_b06 (дата звернення: 18.04.2026)

¹⁰ Charter of fundamental rights of the European Union. *Official Journal of the European Union*. 2012. C 326. P. 391–407. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012P%2FTXT> (дата звернення: 18.04.2026).

¹¹ Hofmann H. C. H. General principles of EU law and EU administrative law // *European Union Law* / ed. by C. Barnard, S. Peers. 3rd ed. Oxford : Oxford University Press, 2020. P. 225. URL: https://orbi.lu.uni.lu/bitstream/10993/45611/1/HOFMANN%20in%20Barnard-Peers_Chap08.pdf.

актами Союзу пов'язується з їх належним опублікуванням¹². Крім того, Pech L. справедливо зазначає, що в правопорядку Союзу правова визначеність належить до базових елементів верховенства права¹³. Своєю чергою, у науці підкреслюють, що правова визначеність пов'язана з вимогами ясності, чіткості та передбачуваності правового регулювання, а також із можливістю особи передбачити правові наслідки своєї поведінки¹⁴. Варто зауважити, що у сфері зовнішньоекономічних договорів цей принцип забезпечує прогнозованість правового становища сторін і наслідків договору, що робить його одним із критеріїв оцінки зближення національного регулювання з правом ЄС.

Не менш важливого значення для сфери зовнішньоекономічних договорів набуває *принцип пропорційності*. На рівні права ЄС його нормативне закріплення пов'язане насамперед зі ст. 5 Договору про Європейський Союз, а також зі ст. 52 Хартії основоположних прав Європейського Союзу, зміст яких дає підстави визначити, що втручання у сферу прав та свобод не може виходити за межі того, що є необхідним для досягнення легітимної мети¹⁵. Як слушно визначає Панкратова В. О. принцип пропорційності полягає у контролі за способом здійснення ЄС своїх повноважень щодо держав-членів і окремих осіб, а його основною метою є захист інтересів держав-членів і приватних осіб та недопущення втручання ЄС у свободу цих суб'єктів¹⁶. Слід зауважити, що у сфері зовнішньоекономічних договорів це означає, що принцип слугує критерієм допустимості втручання у договірну автономію, свободу підприємницької діяльності та доступ до ринку.

У контексті регулювання зовнішньоекономічних договорів самостійне значення мають також *принципи рівності та недискримінації*. На рівні права ЄС вони ґрунтуються насамперед на ст. 20 і

¹² Там само. Р. 225–226.

¹³ Pech L. The Rule of Law as a Well-Established and Well-Defined Principle of EU Law. *Hague Journal on the Rule of Law*. 2022. Vol. 14. P. 112, 123. DOI: 10.1007/s40803-022-00176-8.

¹⁴ Shcherbanyuk O., Gordieiev V., Bzova L. Legal nature of the principle of legal certainty as a component element of the rule of law. *Tribuna Juridică*. 2023. Vol. 13, No. 1. P. 22–23. DOI: 10.24818/TBJ/2023/13/1.02.

¹⁵ Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями // База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/994_b06 (дата звернення: 18.04.2026); Charter of fundamental rights of the European Union. Official Journal of the European Union. 2012. С 326. Р. 391–407. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012P%2FTXT> (дата звернення: 18.04.2026).

¹⁶ Панкратова В. О. Загальні принципи права як джерело права Європейського Союзу. *Legal Horizons*. 2021. Т. 14, № 2. С. 116. DOI: 10.21272/legalhorizons.2021.i14.p111

21 Хартії основоположних прав Європейського Союзу¹⁷, а також ст. 18 Договору про функціонування Європейського Союзу, яка закріплює заборону дискримінації за ознакою громадянства¹⁸. Водночас ст. 26, 34–36, 56 і 63 Договору про функціонування Європейського Союзу конкретизують ринковий контекст, у межах якого реалізуються вимоги недискримінації та рівного доступу суб'єктів до участі у внутрішньому ринку¹⁹. У доктрині такий підхід підтримується також Varga P., який підкреслює, що принцип недискримінації, закріплений у ст. 18 ДФЄС, є визначальним для функціонування внутрішнього ринку, де різне ставлення між державами-членами не допускається²⁰. На наш погляд, це дає підстави розглядати їх як орієнтир для оцінки рівності умов участі суб'єктів у транскордонних договірних відносинах. У сфері зовнішньоекономічних договорів ці принципи виключають необґрунтоване нормативне розрізнення правового становища сторін за ознаками національної належності, походження товару, послуги чи капіталу, а тому слугують критерієм оцінки як рівності умов участі у транскордонному договірному обігу, так і узгодженості національного регулювання з базовими засадами права ЄС.

Окремого розгляду у контексті регулювання зовнішньоекономічних договорів потребує *принцип свободи підприємницької діяльності*. На рівні права ЄС його нормативне підґрунтя пов'язане насамперед зі ст. 16 Хартії основоположних прав Європейського Союзу, де вказано, що така діяльність має здійснюватися відповідно до законодавства Союзу та національного законодавства і практики²¹. Аналізуючи походження цієї норми, Ноган Н. показує, що свобода здійснювати підприємницьку діяльність була свідомо виокремлена в самостійне положення Хартії²²; більше того, авторка наголошує, що обсяг цього права у Хартії є ширшим, ніж ранні підходи до свободи здійснення економічної

¹⁷ Charter of fundamental rights of the European Union. Official Journal of the European Union. 2012. С 326. Р. 391–407. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012P%2FTXT> (дата звернення: 18.04.2026).

¹⁸ Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями // База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/994_b06 (дата звернення: 18.04.2026).

¹⁹ Там само.

²⁰ Varga P. Fiscal barriers to trade within the EU internal market. *Teka Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie*. 2021. Vol. XIV, no. 1. P. 474. DOI: 10.32084/tekapr.2021.14.1-39.

²¹ Charter of fundamental rights of the European Union. Official Journal of the European Union. 2012. С 326. Р. 391–407. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012P%2FTXT> (дата звернення: 18.04.2026).

²² Hogan H. The origins and development of Article 16 of the Charter of Fundamental Rights. *European Law Open*. 2023. Vol. 2. P. 756–760. DOI: 10.1017/elo.2023.53

діяльності²³. Водночас Hogan Н. підкреслює, що будь-який захід, який впливає на спосіб ведення бізнесу, може розглядатися як втручання у свободу підприємницької діяльності, а питання його допустимості вирішується крізь призму пропорційності²⁴. Тобто, це право дедалі більше набуває рис гарантії автономії бізнесової поведінки, охоплюючи рішення про те, як саме організовується і ведеться підприємницька діяльність²⁵. З урахуванням наведеного, у сфері зовнішньоекономічних договорів цей принцип є правовою основою автономії суб'єкта в організації своєї договірної участі у транскордонному обігу та окреслює межі допустимого регуляторного впливу на свободу формування договірних умов. Тому він є одним із ключових критеріїв оцінки того, чи не перетворюється правове регулювання цієї сфери із засобу впорядкування ринку на засіб надмірного обмеження економічної свободи його учасників.

Завершуючи характеристику принципів права ЄС, релевантних для регулювання зовнішньоекономічних договорів, слід звернутися до *принципу ефективного захисту прав*. На рівні права ЄС його нормативне підґрунтя пов'язане насамперед зі ст. 47 Хартії основоположних прав Європейського Союзу, яка гарантує право на ефективний засіб юридичного захисту та справедливий суд. У доктрині Hofmann Н. С. Н. підкреслює, що це право є загальним принципом права ЄС, а його значення полягає в тому, що саме існування ефективного судового контролю є сутнісним для верховенства права; при цьому відповідний засіб захисту має бути дієвим як у праві, так і на практиці, а національні процесуальні правила не можуть робити реалізацію прав, наданих правом ЄС, практично неможливою або надмірно ускладненою²⁶. У сфері зовнішньоекономічних договорів це означає, що права сторін мають бути забезпечені не лише на нормативному, а й на процесуальному рівні. Саме тому цей принцип є одним із критеріїв того, наскільки національне регулювання здатне гарантувати реальне поновлення прав учасників транскордонних договірних відносин.

Таким чином, принципи права ЄС у сфері регулювання зовнішньоекономічних договорів виступають не допоміжними орієнтирами тлумачення, а нормативним критерієм оцінки відповідного механізму правового регулювання. Через них окреслюються вимоги до

²³ Там само. Р. 760–761.

²⁴ Там само. Р. 767.

²⁵ Там само. Р. 780–781.

²⁶ Hofmann Н. С. Н. General principles of EU law and EU administrative law // European Union Law / ed. by C. Barnard, S. Peers. 3rd ed. Oxford : Oxford University Press, 2020. Р. 235. URL: https://orbi.lu.uni/bitstream/10993/45611/1/HOFMANN%20in%20Barnard-Peers_Chap08.pdf.

передбачуваності договірному режиму, меж втручання у приватну автономію, рівності учасників транскордонного обігу та ефективності захисту прав. Відтак імплементацію цих принципів у національне регулювання слід оцінювати не лише за формальним відтворенням окремих положень, а за здатністю забезпечити цілісність, узгодженість і результативність договірному порядку. Такий підхід зумовлює необхідність подальшого аналізу їх функціонування у механізмі регулювання зовнішньоекономічних договорів.

2. Функціонування основних принципів права Європейського Союзу у механізмі регулювання зовнішньоекономічних договорів

Принципи права Європейського Союзу становлять взаємопов'язану систему засад, що визначає зміст і спрямованість правового впливу на зовнішньоекономічні відносини, а тому механізм їх регулювання потребує послідовного аналізу правової визначеності, пропорційності, рівності та недискримінації, свободи підприємницької діяльності й ефективного захисту прав у сфері зовнішньоекономічних договорів.

У доктрині механізм регулювання договірних відносин у праві ЄС розглядається не як цілісна й замкнена система суто приватноправових норм, а як правовий порядок, у якому поєднуються приватна автономія, свобода договору та публічне регулювання економічного порядку²⁷. Автор Coetzee J. вказує, що у сфері транскордонного договірного обігу це проявляється особливо виразно, оскільки через територіальний характер державного права воно часто не здатне повністю задовольнити потреби міжнародної торгівлі, а відмінності між національними правовими системами породжують невизначеність і ускладнюють встановлення права договору²⁸. За таких умов поряд із державним правом дедалі більшого значення набувають недержавні правила, стандарти й контрактні механізми, що функціонують на підставі волевиявлення сторін та доповнюють державне регулювання, адже контракт є основним засобом, через який інструменти, сформульовані недержавними акторами, набувають дії, а їх інкорпорація до договору формує взаємодоповнювальний зв'язок між державним і недержавним правом²⁹. Це дає підстави аналізувати механізм регулювання зовнішньоекономічних договорів крізь призму принципів права ЄС як засобів узгодження приватної автономії сторін із вимогами

²⁷ Micklitz H.-W. European Regulatory and Private Law – Between Neoclassical Elegance and Postmodern Pastiche [Electronic resource]. *Electronic copy available at SSRN*. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3753712 (дата звернення: 18.04.2026). P. 1.

²⁸ Coetzee J. Private regulation in the context of international sales contracts. *Law, Democracy & Development*. 2020. Vol. 24. P. 28. DOI: 10.17159/2077-4907/2020/ldd.v24.2.

²⁹ Там само. P. 31.

внутрішнього ринку, належного правового порядку та захисту прав учасників транскордонних відносин.

У механізмі регулювання зовнішньоекономічних договорів *правова визначеність* виступає функціональною передумовою стабільного транскордонного договірної обігу. Як зазначає Josipović T., розвиток приватного права ЄС зумовлений потребою усунення перешкод для транскордонних трансакцій, тоді як фрагментарне регулювання й збереження значної ролі національного права можуть спричиняти відмінності у правовому становищі учасників та стандартах захисту їхніх прав у транскордонних відносинах³⁰. Авторка підкреслює, що у тих сегментах, де право ЄС прямо встановлює єдині правила для учасників ринку, це дає змогу сформувати узгоджену регуляторну рамку, зменшити правову фрагментацію та забезпечити ясність, однаковість і правову визначеність для всіх учасників транскордонного обігу³¹. У цьому ж напрямі в доктрині зазначено, що гармонізація договірної права сприяє формуванню більш прозорого і передбачуваного правового середовища, знижує витрати на адаптацію до різних національних систем, а також допомагає зменшити правові ризики і полегшити міжнародні трансакції через створення єдиної правової рамки³², а розбіжності між договірними системами держав і пов'язана з ними правова невизначеність зумовлюють значні правові витрати у транскордонній господарській діяльності³³. Отже, у сфері зовнішньоекономічних договорів правова визначеність забезпечує прогнозованість договірної режиму, зниження правових ризиків і стабільність правового середовища, без яких належне функціонування транскордонного договірної обігу є неможливим.

У механізмі регулювання зовнішньоекономічних договорів *принцип пропорційності* виконує функцію критерію оцінки допустимості втручання у договірну автономію та свободу підприємницької діяльності. Відповідно до ст. 52(1) Хартії основоположних прав ЄС, будь-яке обмеження прав і свобод має поважати їх сутність і, з дотриманням принципу пропорційності, бути необхідним для досягнення цілей загального інтересу або захисту прав і свобод інших

³⁰ Josipović T. Role of Private Law for Europe's Digital Future. Central European Journal of Comparative Law. 2022. Vol. 3, No. 2. P. 30–32. DOI: 10.47078/2022.2.27-53.

³¹ Там само. P. 35.

³² Anatiichuk V. V., Banasevych I. I., Heints R. M., Gryshko U. P. Harmonisation of contract law in the EU: Analysis of the process and its impact on the legal system of the Member States. Revista Juridica Portucalense. 2025. № 37. P. 39, 41. DOI: 10.34625/issn.2183-2705(37)2025.ic-2.

³³ Там само. P. 26.

осіб³⁴. Своєю чергою, Lenaerts K., аналізуючи зміст ст. 52(1) Хартії основоположних прав ЄС, наголошує, що захід, який посягає на саму сутність основоположного права, не може бути виправданий жодною метою, а отже, є несумісним із Хартією³⁵. Додатково Dumitru O. I., узагальнюючи підхід Суду ЄС і доктрини, зазначає, що оцінка пропорційності заходу передбачає перевірку його придатності для досягнення легітимної мети, наявності менш обмежувальних альтернатив, а також недопустимості надмірного впливу такого заходу на інтереси адресата³⁶. З огляду на це, у сфері зовнішньоекономічних договорів принцип пропорційності слугує критерієм оцінки допустимості обмежень свободи сторін у виборі контрагента, формуванні змісту договору, доступі до ринку, виконанні інформаційних обов'язків та застосуванні спеціальних захисних механізмів, даючи змогу відмежувати належне регуляторне впорядкування від надмірного втручання в економічну автономію учасників транскордонного обігу.

У механізмі регулювання зовнішньоекономічних договорів *принципи рівності та недискримінації* окреслюють нормативні межі допустимої диференціації у транскордонному договірному обігу. У доктрині автор Pisapia A. підкреслює, що в праві ЄС недискримінація еволюціонувала від спеціального правила, пов'язаного з окремими політиками внутрішнього ринку, до загального принципу, який має конституційний вимір, визначає тлумачення первинного і вторинного права Союзу та функціонує не лише як право окремої особи, а і як структурний принцип, що забезпечує узгодженість і легітимність правової системи ЄС³⁷. Для сфери приватноправових і договірних відносин показовою є позиція Josipović T., відповідно до якої приватне право ЄС покликане усувати перешкоди функціонуванню внутрішнього ринку, а в окремих сегментах цифрового ринку це виявляється у прямій забороні диференціювати умови доступу до товарів чи послуг за критеріями громадянства («nationality»), місця проживання учасника («place of residence») або

³⁴ Charter of fundamental rights of the European Union. *Official Journal of the European Union*. 2012. С 326. Р. 391–407. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012P%2FTXT> (дата звернення: 18.04.2026).

³⁵ Lenaerts K. Limits on Limitations: The Essence of Fundamental Rights in the EU. *German Law Journal*. 2019. Vol. 20. P. 782. DOI: 10.1017/glj.2019.62.

³⁶ Dumitru O. I. The Role of Subsidiarity and Proportionality Principles in the Development of a Future Digital Single Market and a Common European Contract Law. *Proceedings of the International Conference on Business Excellence*. 2020. Vol. 14. Issue 1. P. 1180–1181. DOI: 10.2478/picbe-2020-0110.

³⁷ Pisapia A. The non-discrimination principle as a general principle of the EU law in the digital age. *Bulletin of the Transilvania University of Braşov. Series VII: Social Sciences. Law*. 2025. Vol. 18(67), Special Issue. P. 297–298. DOI: 10.31926/but.ssl.2025.18.67.3.31.

місця здійснення господарської діяльності учасника («*place of establishment*»)³⁸. У сфері зовнішньоекономічних договорів принципи рівності та недискримінації виконують функцію критерію оцінки допустимості диференціації у транскордонних договірних відносинах і не допускають такого нормативного чи договірного конструювання, яке є несумісним із правом ЄС.

У механізмі регулювання зовнішньоекономічних договорів *свобода підприємницької діяльності* виявляється насамперед як юридична можливість суб'єкта самостійно визначати спосіб своєї участі у транскордонному ринку. У цьому аспекті вона охоплює вибір контрагента, договірної моделі, способу організації господарських зв'язків, а також визначення економічної стратегії виконання договору в межах внутрішнього ринку. У доктрині Neves I. підкреслює, що свобода підприємницької діяльності має не лише зовнішній, а й внутрішній організаційний вимір, який охоплює свободу визначати структуру, управління та способи здійснення бізнесової діяльності, включаючи свободу договору, співпраці з іншими економічними суб'єктами, комерціалізації товарів і послуг та свободу конкуренції³⁹. Авторка також зазначає, що це право має об'єктивний вимір, з якого випливають позитивні обов'язки законодавця формувати такі правові рамки, що забезпечують ефективність фундаментальних прав і справедливий баланс у разі їх конфлікту⁴⁰. У цьому контексті регулювання не може розглядатися лише як обмеження свободи підприємницької діяльності, оскільки воно може виступати засобом захисту свободи підприємницької діяльності інших учасників ринку, зокрема бізнес-користувачів і нових суб'єктів господарювання⁴¹. У національній доктрині також підкреслюється, що свобода підприємницької діяльності охоплює свободу вибору виду діяльності та організаційно-правової форми, самостійність у прийнятті рішень, право на інвестування, залучення працівників і свободу укладання договорів, хоча така свобода не є абсолютною та підлягає обмеженням в інтересах добросовісної конкуренції, прав споживачів і публічного порядку⁴². Отже, у сфері

³⁸ Josipović T. Role of Private Law for Europe's Digital Future. *Central European Journal of Comparative Law*. 2022. Vol. 3, No. 2. P. 31, 38. DOI: 10.47078/2022.2.27-53.

³⁹ Neves I. A Reading of the Digital Markets Act in the Light of Fundamental Rights // *New Directions in Digitalisation: Perspectives from EU Competition Law and the Charter of Fundamental Rights* / ed. by Annegret Engel, Xavier Groussot, Gunnar Thor Petursson. Cham : Springer Nature Switzerland AG, 2024. P. 154. DOI: 10.1007/978-3-031-65381-0_8

⁴⁰ Там само. P. 154–155.

⁴¹ Там само. P. 155.

⁴² Гришко У. П. Сутність принципу свободи підприємницької діяльності та його обмеження. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 06, ч. 1. С. 315–316. DOI: 10.24144/2788-6018.2025.06.1.46.

зовнішньоекономічних договорів цей принцип постає критерієм розмежування між належним правовим впорядкуванням транскордонного обігу та таким регуляторним впливом, який надмірно звужує економічну автономію його учасників.

У механізмі регулювання зовнішньоекономічних договорів *принцип ефективного захисту прав* формується як вимога до такого процесуального устрою, за якого сторона має не формальне, а реальне забезпечення своїх прав у транскордонному договірному обігу. Науковець Gentile G. підкреслює, що конституційна архітектура права ЄС побудована навколо належної правової процедури і передусім ефективного судового захисту, а суди держав-членів постають остаточним гарантом прав і свобод, що випливають із правопорядку ЄС⁴³. Право на ефективний засіб юридичного захисту і право на справедливий суд утворюють сукупність взаємопов'язаних процесуальних гарантій, до яких належать, зокрема, процесуальна рівність сторін, незалежність суду, право бути вислуханим та обов'язок мотивувати рішення; саме вони забезпечують доступ до правосуддя у сфері застосування права ЄС⁴⁴. У сфері зовнішньоекономічних договорів значення цього принципу полягає в тому, що правове регулювання має забезпечувати стороні не лише абстрактне визнання договірних прав, а й реальну можливість звернутися до компетентного органу, бути вислуханим, отримати вмотивоване рішення та домогтися дієвого поновлення порушеного права у транскордонному середовищі.

Таким чином, основні принципи права ЄС у механізмі регулювання зовнішньоекономічних договорів утворюють не сукупність паралельних засад, а цілісну систему взаємопов'язаних нормативних орієнтирів, що визначає зміст правового впливу на транскордонний договірний обіг та межі допустимого втручання у сферу приватної автономії його учасників. Їх регулятивне значення виявляється саме у взаємодії: правова визначеність забезпечує передбачуваність договірної системи, пропорційність окреслює межі допустимого обмеження договірної автономії та економічної свободи, рівність та недискримінація гарантують належні умови участі у транскордонному обігу, свобода підприємницької діяльності визначає межі самостійної господарської поведінки, а ефективний захист прав забезпечує реальність і дієвість цих елементів. У своїй сукупності вони формують таку модель регулювання

⁴³ Gentile G. Between Online and Offline Due Process: The Digital Services Act // *New Directions in Digitalisation: Perspectives from EU Competition Law and the Charter of Fundamental Rights* / ed. by A. Engel, X. Groussot, G. T. Petursson. Cham : Springer Nature Switzerland AG, 2024. P. 223–224. DOI: 10.1007/978-3-031-65381-0_11

⁴⁴ Там само. P. 223–224.

зовнішньоекономічних договорів, у межах якої свобода договору не абсолютизується, але й не нівелюється надмірним регуляторним втручанням. Саме тому національне регулювання у цій сфері доцільно оцінювати з огляду на те, наскільки воно відтворює цю цілісну європейську модель правового впорядкування приватноправових відносин.

3. Імплементація принципів права Європейського Союзу у регулюванні зовнішньоекономічних договорів в Україні: сучасний стан і проблеми

Якщо у попередніх розділах було з'ясовано правову природу принципів права ЄС та їх значення для регулювання зовнішньоекономічних договорів, то в цьому розділі визначальним є питання їх сприйняття в українському правопорядку. Імплементація цих принципів має оцінюватися за здатністю національного регулювання відтворити їх системний і функціональний зміст.

Нормативне підґрунтя імплементації принципів права ЄС у регулюванні зовнішньоекономічних договорів в Україні формується через поєднання положень первинного права Європейського Союзу, Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом і норм національного законодавства України.

На рівні права Європейського Союзу його утворюють насамперед ст. 2, 3(3), 5 і 6 Договору про Європейський Союз, а також ст. 26, 28–30, 34–36, 56, 63, 101–102, 107, 114 Договору про функціонування Європейського Союзу, які закріплюють базові цінності Союзу, орієнтацію на внутрішній ринок, принципи наділення повноваженнями, субсидіарності й пропорційності, свободи руху товарів, послуг і капіталу, межі ринкової поведінки учасників та передумови зближення законодавства⁴⁵. Це нормативне тло конкретизують ст. 16, 20, 21, 47 і 52 Хартії основоположних прав Європейського Союзу, що пов'язують свободу підприємницької діяльності з вимогами рівності, недискримінації, пропорційності та ефективного судового захисту⁴⁶. Окреме місце посідає Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом: її Преамбула, ст. 1(2)(a), (d), 25, 461, 463(1), (2), 474 і 475 формують нормативну рамку поступового зближення,

⁴⁵ Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями // База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/994_b06 (дата звернення: 18.04.2026).

⁴⁶ Charter of fundamental rights of the European Union. Official Journal of the European Union. 2012. С 326. Р. 391–407. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012P%2FTXT> (дата звернення: 18.04.2026).

створення поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі та інституційного забезпечення цього процесу⁴⁷. У сукупності ці положення окреслюють ціннісні та функціональні орієнтири внутрішнього ринку, свободи підприємницької діяльності, рівності, недискримінації, пропорційності та ефективного судового захисту, що мають безпосереднє значення для регулювання зовнішньоекономічних договорів.

У національному правопорядку імплементація зазначених принципів у сфері зовнішньоекономічних договорів також має чітке нормативне підґрунтя. Ст. 9 Конституції України визначає місце чинних міжнародних договорів у системі національного законодавства⁴⁸, а ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України» конкретизує порядок їх дії та встановлює застосування міжнародного договору у разі встановлення ним інших правил, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України⁴⁹. Ст. 1, 2, 5, 6 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» визначають основи здійснення зовнішньоекономічної діяльності, закріплюють юридичну рівність суб'єктів у цій сфері і містять положення, що безпосередньо стосуються зовнішньоекономічного договору та права, що застосовується до нього⁵⁰. Ст. 3, 627, 628, 629, 638–640 ЦК України формують загально-приватноправову основу такого регулювання через засади цивільного законодавства, свободу договору, визначення змісту договору, його обов'язковості та правила укладення⁵¹. Статті 5, 31, 32, 43–47 Закону України «Про міжнародне приватне право» конкретизують уже колізійний аспект регулювання, охоплюючи автономію волі сторін, форму і зміст правочину, вибір права за згодою сторін договору та сферу

⁴⁷ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Угода; Україна від 27.06.2014 // База даних «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/984_011 (дата звернення: 18.04.2026).

⁴⁸ Конституція України : Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-ВР> (дата звернення: 18.04.2026)

⁴⁹ Про міжнародні договори України : Закон України від 29.06.2004 № 1906-IV // База даних «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1906-15> (дата звернення: 18.04.2026).

⁵⁰ Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16.04.1991 № 959-ХІІ // База даних «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/959-12> (дата звернення: 18.04.2026).

⁵¹ Цивільний кодекс України : Кодекс України; Закон України від 16.01.2003 № 435-IV // База даних «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15> (дата звернення: 18.04.2026).

дії права, що застосовується до договору⁵². Отже, ці положення забезпечують сприйняття у національному регулюванні таких засад, як юридична рівність учасників договірних відносин, свобода договору, автономія волі сторін, визначеність змісту зобов'язання, можливість вибору права, що застосовується до договору, та належний захист прав його сторін.

Сучасний етап європейської інтеграції України також підіймає важливі питання у доктрині. На думку Komarova T. та Łazowski A., після подання Україною заявки на членство процес наближення законодавства до права ЄС знову змінився, тобто вийшов за межі попередньої моделі зближення, що діяла на підставі Угоди про асоціацію, Договору про Енергетичне співтовариство та Угоди про спільний авіаційний простір⁵³. Автори підкреслюють, що в межах самої Угоди про асоціацію апроксимаційні положення мають уже не декларативний, а жорсткіший характер, оскільки вимагають не лише вчинення певних дій, а передусім досягнення конкретних результатів у наближенні українського законодавства до *acquis* ЄС⁵⁴. Крім того, як Угода про асоціацію, так і перспектива вступу до ЄС вимагають більшого, ніж формальне оновлення тексту законодавства, адже йдеться про імплементацію не лише букви, а й духу права ЄС, що передбачає належне тлумачення і застосування наближених норм національними органами, включно із судами, не ізольовано, а як частини цілісної системи права ЄС, з урахуванням вторинного права, *soft law* та практики Суду ЄС⁵⁵. Додатково науковці звертають увагу на те, що українська судова практика вже демонструє проєвропейський підхід до тлумачення, зокрема через використання практики Суду ЄС і навіть пряме застосування положень Угоди про асоціацію українськими судами⁵⁶. Таким чином, у сфері регулювання зовнішньоекономічних договорів визначальним є здатність національного правопорядку сприйняти системну логіку тлумачення й застосування права ЄС при укладенні, виконанні та захисті прав сторін за такими договорами.

У цьому контексті показовою є позиція Basedow J., який, аналізуючи вплив Угоди про асоціацію на українське приватне право, звертає увагу

⁵² Про міжнародне приватне право : Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV // База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2709-15> (дата звернення: 18.04.2026).

⁵³ Komarova T., Łazowski A. Switching Gear: Law Approximation in Ukraine After the Application for EU Membership. *Croatian Yearbook of European Law and Policy*. 2023. Vol. 19. P. 107. DOI: 10.3933/cyelp.19.2023.532.

⁵⁴ Там само. P. 117.

⁵⁵ Там само. P. 120.

⁵⁶ Там само. P. 121.

на те, що саме право ЄС у цій сфері має фрагментарний характер і не становить цілісної, системно завершеної конструкції, оскільки формується через регулювання окремих проблем, що розглядаються як перешкоди для функціонування внутрішнього ринку⁵⁷. Автор підкреслює, що передбачена Угодою про асоціацію модель апроксимації у сфері приватного права є не лише масштабною, а й місцями несистемною, оскільки в одних випадках до адаптації включено окремі акти ЄС, тоді як інші, функціонально пов'язані з ними, залишено поза її межами, що породжує нормативні неузгодженості (*inconsistencies*) та прогалини у регулюванні (*blind spots*), зокрема у сфері приватного міжнародного права⁵⁸. Переходячи до проблеми імплементації, Basedow J. застерігає, що механічне перенесення великого масиву *acquis* ЄС у національні кодифіковані акти здатне спричинити численні ускладнення, а тому на початковому етапі доцільнішою є імплементація через спеціальні закони, що виглядає простішою і функціонально придатнішою моделлю⁵⁹. З огляду на це, для сфери регулювання зовнішньоекономічних договорів принципового значення набуває внутрішня узгодженість запозичуваних рішень та спосіб їх системного вбудовування у національний правопорядок.

Своєю чергою, в оцінці якості цього процесу заслуговує на увагу підхід Ніколенко Л. М., відповідно до якого принципи права ЄС виступають визначальними критеріями оцінки ефективності правової інтеграції, оскільки саме через них може оцінюватися відповідність національного законодавства стандартам ЄС⁶⁰. Авторка підкреслює, що в правопорядку ЄС норми-принципи функціонують як самостійні юридично обов'язкові норми, забезпечують цілісність, узгодженість та ефективність правового регулювання, а тому можуть розглядатися як критерії результативності національних правових трансформацій у процесі імплементації *acquis communautaire*⁶¹. Отже, у сфері регулювання зовнішньоекономічних договорів імплементація

⁵⁷ Basedow J. EU Private Law in Ukraine: The Impact of the Association Agreement // Ukrainian Private Law and the European Area of Justice / ed. by Kurzynsky-Singer E., Kulms R. Tübingen : Mohr Siebeck, 2019. P. 9. URL: https://pure.mpg.de/rest/items/item_3036350_7/component/file_3518449/content

⁵⁸ Там само. P. 14–16, 20.

⁵⁹ Там само. P. 19–20.

⁶⁰ Ніколенко Л. М. Принципи права Європейського Союзу як критерії оцінки ефективності правової інтеграції. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 2. С. 1252. DOI: 10.24144/2788-6018.2025.02.189.

⁶¹ Ніколенко Л. М. Норми-принципи права ЄС як критерій дієвості національних реформ: проблеми імплементації. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2026. Вип. 93, ч. 1. С. 152. DOI: 10.24144/2307-3322.2026.93.1.22.

принципів права ЄС має оцінюватися за здатністю національного правопорядку відтворити їх системоутворюючу, оціночну та практично-регулятивну функцію.

З огляду на наведене можна стверджувати, що проблема полягає не стільки у відсутності в українському праві окремих нормативних рішень, співзвучних принципам права ЄС, скільки у фрагментарності їх сприйняття та недостатній узгодженості між нормотворенням, тлумаченням і правозастосуванням. Саме на це звертає увагу Ніколенко Л. М., підкреслюючи, що імплементація норм-принципів права ЄС в Україні супроводжується розривом між нормативною імплементацією та практичною реалізацією, а також відсутністю усталеної методології принципово-орієнтованого оцінювання реформ⁶². Для України ці проблеми посилюються трансформаційним характером правової системи, що знижує узгодженість, передбачуваність і регулятивну ефективність у сфері зовнішньоекономічних договорів.

Наступним проявом неповної системності імплементації є якість самої правотворчої техніки, оскільки без чітких, внутрішньо узгоджених і методологічно вивірених норм принципи права ЄС не набувають належного регулятивного значення в національному правопорядку. Як слушно зазначають Hudima T., Ustyomenko V., Dzhabrailov R. та Zahnitko O., Україна вже сприйняла окремі підходи ЄС до законодавчого проектування, зокрема засади правової визначеності, пропорційності, необхідності, обґрунтованості та системності, що знайшло відображення у Законі України «Про правотворчу діяльність»⁶³. Водночас автори підкреслюють, що подальше наближення до європейських практик стримується браком стандартизованих методів оцінювання, недостатньою інституційною спроможністю для системного правового моніторингу та потребою в посиленні експертної підтримки правотворчого процесу, включно із залученням фахових юридичних лінгвістів і спеціалістів із законодавчої техніки, а також використанням підходів правотворення, заснованого на доказах (*«evidence-based law-making»*), на всіх етапах правотворчого циклу⁶⁴. За таких умов проблема імплементації принципів права ЄС у сфері зовнішньоекономічних договорів постає не лише як проблема змісту окремих приписів, а і як проблема законодавчої якості, від якої безпосередньо залежать

⁶² Там само. С. 151.

⁶³ Hudima T., Ustyomenko V., Dzhabrailov R., Zahnitko O. Legal Techniques in EU Legislative Drafting: A Model for Ukraine's Law-making Reform. Kyiv-Mohyla Law & Politics Journal. 2025. No. 11. P. 18, 30. DOI: 10.18523/2414-9942.11.2025.16-35.

⁶⁴ Там само. Р. 30.

передбачуваність договірною регулювання, внутрішня узгодженість правового масиву та можливість його послідовного застосування.

Практичний стан імплементації принципів права ЄС у сфері зовнішньоекономічних договорів найвиразніше виявляється у вирішенні конкретних спорів. Саме тому звернення до судових кейсів дає змогу показати межі автономії волі сторін та значення імперативних вимог, правової визначеності й ефективного захисту прав.

У справі Ingmar GB Ltd v Eaton Leonard Technologies Inc. (C-381/98) спір виник із агентського договору між британською компанією Ingmar GB Ltd та американською компанією Eaton Leonard Technologies Inc., причому договір містив застереження про застосування права штату Каліфорнія. Після припинення договору британський агент звернувся до суду з вимогою про виплату сум, пов'язаних з припиненням агентських відносин. Таким чином, справа поставила питання про те, чи можуть гарантії, передбачені правом ЄС для комерційних агентів після припинення договору, бути усунені шляхом вибору права третьої держави (пп. 10–16)⁶⁵. Суд ЄС виходив із того, що положення Директиви 86/653/ЄЕС, насамперед її ст. 17–19, спрямовані на захист комерційного агента після припинення договору.⁶⁶ Суд підкреслив, що ці положення мають імперативний характер, а тому не можуть бути усунені вибором права третьої держави⁶⁷. Саме тому, на думку Суду, особа, в інтересах якої діє агент, перебуваючи у третій державі, не може уникнути застосування цих положень лише завдяки включенню до договору застереження про право такої держави, якщо агент здійснює свою діяльність на території держави-члена. У резолютивній частині Суд прямо зазначив, що ст. 17 і 18 Директиви мають застосовуватися і в тому випадку, коли особа, в інтересах якої діє агент, заснована поза межами ЄС, а договір підпорядкований праву третьої держави (пп. 21–26)⁶⁸. Як бачимо, для України це означає, що імплементація принципів права ЄС вимагає не лише визнання автономії волі, а й її обмеження у випадках,

⁶⁵ Ingmar GB Ltd v Eaton Leonard Technologies Inc. : Judgment of the Court (Fifth Chamber) of 9 November 2000. Case C-381/98. *EUR-Lex*. P. I-9330–I-9332. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61998CJ0381> (дата звернення: 18.04.2026).

⁶⁶ Council Directive 86/653/EEC of 18 December 1986 on the coordination of the laws of the Member States relating to self-employed commercial agents. *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:31986L0653> (дата звернення: 18.04.2026).

⁶⁷ Ingmar GB Ltd v Eaton Leonard Technologies Inc. : Judgment of the Court (Fifth Chamber) of 9 November 2000. Case C-381/98. *EUR-Lex*. P. I-9330–I-9332. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61998CJ0381> (дата звернення: 18.04.2026).

⁶⁸ Ingmar GB Ltd v Eaton Leonard Technologies Inc. : Judgment of the Court (Fifth Chamber) of 9 November 2000. Case C-381/98. *EUR-Lex*. P. I-9334–I-9336. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61998CJ0381> (дата звернення: 18.04.2026).

коли цього потребують правова визначеність, пропорційність і ефективний захист прав.

Показовою у національній судовій практиці є *постанова Верховного Суду від 23 жовтня 2019 р. у справі № 200/2313/19-а*, що виникла з приводу відмови митного органу у застосуванні тарифної преференції до товару, імпортованого ПрАТ «Грета» з Іспанії за зовнішньоекономічним контрактом з фірмою Orkli S.Coop. Підставою для відмови стало те, що митниця визнала подану декларацію інвойс і додатковий документ про преференційне походження товару такими, що не відповідають формальним вимогам Протоколу I до Угоди про асоціацію, і запропонувала здійснити оформлення без застосування преференційного режиму. Верховний Суд, аналізуючи положення ст. 16, 22, 24 і 30 Протоколу I до Угоди, виходив із того, що декларація інвойс є невід'ємною частиною відповідного комерційного документа, а незначні розбіжності чи очевидні формальні помилки не тягнуть автоматичного відхилення підтвердження походження товару, якщо не викликають сумнівів щодо правильності наведених у ньому відомостей. У результаті Суд погодився з висновками попередніх інстанцій про протиправність відмови митниці, визнавши, що поданий документ підтверджував походження товару з Іспанії, а посилення митного органу на відсутність окремих реквізитів ґрунтувалися на надмірно формальному підході⁶⁹. Ця справа демонструє, що імплементація європейських підходів потребує не лише нормативного закріплення відповідних механізмів, а й правозастосування без надмірного формалізму.

Наведене дає підстави підкреслити, що подальша імплементація принципів права ЄС у сфері регулювання зовнішньоекономічних договорів має розглядатися не лише як нормативне наближення, а як процес їх послідовного втілення у нормотворенні, тлумаченні та правозастосуванні. У цьому контексті проблема полягає не стільки у відсутності в національному праві окремих нормативних рішень, співзвучних принципам права ЄС, скільки у фрагментарності їх сприйняття, недостатній узгодженості між різними рівнями правового регулювання та нестачі послідовного принципово-орієнтованого правозастосування. Саме тому подальше зближення українського регулювання зовнішньоекономічних договорів із правом ЄС має здійснюватися як змістовна та функціональна імплементація принципів права ЄС, результативність якої визначається цілісністю,

⁶⁹ Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 23.10.2019 у справі № 200/2313/19-а (адміністративне провадження № К/9901/19648/19). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85154071> (дата звернення: 18.04.2026).

передбачуваністю та ефективністю правового регулювання і правозастосування.

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження встановлено, що принципи права Європейського Союзу у сфері регулювання зовнішньоекономічних договорів слід розглядати не як допоміжні орієнтири тлумачення, а як самостійну нормативну основу оцінки механізму правового регулювання. Їх значення полягає в тому, що саме через них у правопорядку ЄС забезпечуються передбачуваність договірної режиму, допустимі межі втручання у свободу економічної діяльності, рівність учасників транскордонного обігу, автономія суб'єкта у формуванні договірної поведінки та реальність захисту порушених прав. Для сфери зовнішньоекономічних договорів визначальними є принципи правової визначеності, пропорційності, рівності та недискримінації, свободи підприємницької діяльності й ефективного захисту прав, які функціонують як взаємопов'язана система і формують правовий стандарт належного впорядкування транскордонних договірних відносин.

Дослідження також показало, що імплементація цих принципів у регулювання зовнішньоекономічних договорів в Україні вже має нормативне підґрунтя, сформоване поєднанням положень права ЄС, Угоди про асоціацію між Україною та ЄС і національного законодавства України. Водночас ключова проблема полягає не стільки у відсутності окремих рішень, співзвучних принципам права ЄС, скільки у фрагментарності їх сприйняття, недостатній узгодженості між нормотворенням, тлумаченням і правозастосуванням та браку системного вбудовування запозичуваних підходів у національний правопорядок. Це дає підстави стверджувати, що подальше зближення українського регулювання зовнішньоекономічних договорів з правом ЄС має здійснюватися як процес не лише нормативного наближення, а й змістовної та функціональної імплементації принципів права ЄС, критеріями успішності якої є цілісність, передбачуваність і результативність правового регулювання та правозастосування.

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено імплементацію принципів права Європейського Союзу у регулювання зовнішньоекономічних договорів в Україні. Визначено, що ця проблематика має особливе значення в умовах поглиблення європейської інтеграції України, дії Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом і подальшого наближення національного законодавства до *acquis* Європейського Союзу.

Обґрунтовано, що принципи права Європейського Союзу у цій сфері слід розглядати не як допоміжні орієнтири тлумачення, а як самостійну нормативну основу оцінки належності механізму правового регулювання зовнішньоекономічних договорів. З'ясовано значення принципів правової визначеності, пропорційності, рівності та недискримінації, свободи підприємницької діяльності й ефективного захисту прав для передбачуваності договірному режиму, меж допустимого втручання у приватну автономію та реальності захисту прав сторін. Встановлено, що у праві Європейського Союзу ці принципи функціонують як взаємопов'язана система, яка визначає зміст регулювання транскордонного договірної обігу. Доведено, що в Україні вже існує нормативне підґрунтя для сприйняття зазначених принципів у сфері зовнішньоекономічних договорів, сформоване поєднанням положень права Європейського Союзу, Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом і національного законодавства України. Водночас виявлено, що основна проблема полягає не стільки у відсутності окремих нормативних рішень, скільки у фрагментарності їх сприйняття, недостатній узгодженості між нормотворенням, тлумаченням і правозастосуванням, а також у браку системного вбудовування запозичуваних підходів у національний правопорядок. На підставі аналізу доктрини, нормативних положень і судової практики зроблено висновок, що імплементація принципів права Європейського Союзу у регулювання зовнішньоекономічних договорів має оцінюватися не за формальним ступенем адаптації, а за якістю, узгодженістю та результативністю правового регулювання. Обґрунтовано, що подальше зближення українського регулювання зовнішньоекономічних договорів з правом Європейського Союзу має здійснюватися як процес змістовної та функціональної імплементації його принципів.

Література

1. Гришко У. П. Сутність принципу свободи підприємницької діяльності та його обмеження. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 06, ч. 1. С. 313–318. DOI: 10.24144/2788-6018.2025.06.1.46.
2. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями // База даних «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/994_b06 (дата звернення: 18.04.2026).
3. Конституція України : Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України». *Верховна Рада*

України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-ВР> (дата звернення: 18.04.2026).

4. Ніколенко Л. М. Норми-принципи права ЄС як критерій дієвості національних реформ: проблеми імплементації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2026. Вип. 93, ч. 1. С. 150–156. DOI: 10.24144/2307-3322.2026.93.1.22.

5. Ніколенко Л. М. Принципи права Європейського Союзу як критерії оцінки ефективності правової інтеграції. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 2. С. 1251–1255. DOI: 10.24144/2788-6018.2025.02.189.

6. Панкратова В. О. Загальні принципи права як джерело права Європейського Союзу. *Legal Horizons*. 2021. Т. 14, № 2. С. 111–117. DOI: 10.21272/legalhorizons.2021.i14.p111

7. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 23.10.2019 у справі № 200/2313/19-а (адміністративне провадження № К/9901/19648/19). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85154071> (дата звернення: 18.04.2026).

8. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16.04.1991 № 959-ХІІ // База даних «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/959-12> (дата звернення: 18.04.2026).

9. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV // База даних «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2709-15> (дата звернення: 18.04.2026).

10. Про міжнародні договори України : Закон України від 29.06.2004 № 1906-IV // База даних «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1906-15> (дата звернення: 18.04.2026).

11. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Угода; Україна від 27.06.2014 // База даних «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/984_011 (дата звернення: 18.04.2026).

12. Цивільний кодекс України : Кодекс України; Закон України від 16.01.2003 № 435-IV // База даних «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15> (дата звернення: 18.04.2026).

13. Anatiichuk V. V., Banasevych I. I., Heints R. M., Gryshko U. P. Harmonisation of contract law in the EU: Analysis of the process and its impact on the legal system of the Member States. *Revista Juridica Portucalense*. 2025. № 37. P. 22–43. DOI: 10.34625/issn.2183-2705(37)2025.ic-2.

14. Basedow J. EU Private Law in Ukraine: The Impact of the Association Agreement // *Ukrainian Private Law and the European Area of Justice* / ed. by Kurzynsky-Singer E., Kulms R. Tübingen : Mohr Siebeck, 2019. P. 3–20. URL: https://pure.mpg.de/rest/items/item_3036350_7/component/file_3518449/content

15. Bengoetxea J. General Legal Principles Navigating Space and Time // *General Principles of EU Law and European Private Law* / ed. by U. Bernitz, X. Groussot, F. Schulyok. Alphen aan den Rijn : Kluwer Law International, 2013. P. 45–64. URL: https://www.researchgate.net/publication/377527244_General_Principles_of_EU_Law_and_European_Private_Law

16. Charter of fundamental rights of the European Union. *Official Journal of the European Union*. 2012. C 326. P. 391–407. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012P%2FTXT> (дата звернення: 18.04.2026).

17. Coetzee J. Private regulation in the context of international sales contracts. *Law, Democracy & Development*. 2020. Vol. 24. P. 27–49. DOI: 10.17159/2077-4907/2020/ldd.v24.2.

18. Council Directive 86/653/EEC of 18 December 1986 on the coordination of the laws of the Member States relating to self-employed commercial agents. *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:31986L0653> (дата звернення: 18.04.2026).

19. Dumitru O. I. The Role of Subsidiarity and Proportionality Principles in the Development of a Future Digital Single Market and a Common European Contract Law. *Proceedings of the International Conference on Business Excellence*. 2020. Vol. 14. Issue 1. P. 1178–1186. DOI: 10.2478/picbe-2020-0110.

20. Gentile G. Between Online and Offline Due Process: The Digital Services Act // *New Directions in Digitalisation: Perspectives from EU Competition Law and the Charter of Fundamental Rights* / ed. by A. Engel, X. Groussot, G. T. Petursson. Cham : Springer Nature Switzerland AG, 2024. P. 219–238. DOI: 10.1007/978-3-031-65381-0_11

21. Hofmann H. C. H. General principles of EU law and EU administrative law // *European Union Law* / ed. by C. Barnard, S. Peers. 3rd ed. Oxford : Oxford University Press, 2020. P. 212–242. URL: https://orbi.lu.uni.lu/bitstream/10993/45611/1/HOFMANN%20in%20Barnard-Peers_Chap08.pdf

22. Hogan H. The origins and development of Article 16 of the Charter of Fundamental Rights. *European Law Open*. 2023. Vol. 2. P. 753–783. DOI: 10.1017/elo.2023.53.

23. Hudima T., Ustymenko V., Dzhabrailov R., Zahnitko O. Legal Techniques in EU Legislative Drafting: A Model for Ukraine's Law-making Reform. *Kyiv-Mohyla Law & Politics Journal*. 2025. No. 11. P. 16–35. DOI: 10.18523/2414-9942.11.2025.16-35.

24. Ingmar GB Ltd v Eaton Leonard Technologies Inc. : Judgment of the Court (Fifth Chamber) of 9 November 2000. Case C-381/98. *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61998CJ0381> (дата звернення: 18.04.2026).

25. Josipović T. Role of Private Law for Europe's Digital Future. *Central European Journal of Comparative Law*. 2022. Vol. 3, No. 2. P. 27–53. DOI: 10.47078/2022.2.27-53.

26. Komarova T., Łazowski A. Switching Gear: Law Approximation in Ukraine After the Application for EU Membership. *Croatian Yearbook of European Law and Policy*. 2023. Vol. 19. P. 105–132. DOI: 10.3935/cyelp.19.2023.532.

27. Lenaerts K. Limits on Limitations: The Essence of Fundamental Rights in the EU. *German Law Journal*. 2019. Vol. 20. P. 779–793. DOI: 10.1017/glj.2019.62.

28. Micklitz H.-W. European Regulatory and Private Law – Between Neoclassical Elegance and Postmodern Pastiche [Electronic resource]. *Electronic copy available at SSRN*. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3753712 (дата звернення: 18.04.2026).

29. Neves I. A Reading of the Digital Markets Act in the Light of Fundamental Rights // *New Directions in Digitalisation: Perspectives from EU Competition Law and the Charter of Fundamental Rights* / ed. by Annegret Engel, Xavier Groussot, Gunnar Thor Petursson. Cham : Springer Nature Switzerland AG, 2024. P. 117–159. DOI: 10.1007/978-3-031-65381-0_8.

30. Pech L. The Rule of Law as a Well-Established and Well-Defined Principle of EU Law. *Hague Journal on the Rule of Law*. 2022. Vol. 14. P. 107–138. DOI: 10.1007/s40803-022-00176-8.

31. Pisapia A. The non-discrimination principle as a general principle of the EU law in the digital age. *Bulletin of the Transilvania University of Braşov*. Series VII: Social Sciences. Law. 2025. Vol. 18(67), Special Issue. P. 295–300. DOI: 10.31926/but.ssl.2025.18.67.3.31.

32. Regulation (EU, Euratom) 2020/2092 of the European Parliament and of the Council of 16 December 2020 on a general regime of conditionality for the protection of the Union budget. *Official Journal of the European Union*.

2020. L 433 I. 22.12.2020. P. 1–10. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2020/2092/oj/eng>

33. Shcherbanyuk O., Gordieiev V., Bzova L. Legal nature of the principle of legal certainty as a component element of the rule of law. *Tribuna Juridică*. 2023. Vol. 13, No. 1. P. 21–31. DOI: 10.24818/TBJ/2023/13/1.02.

34. Varga P. Fiscal barriers to trade within the EU internal market. *Teka Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie*. 2021. Vol. XIV, No. 1. P. 473–485. DOI: 10.32084/tekapr.2021.14.1-39.

Information about the author:

Zubareva Antonina Yevhenivna,

Candidate of Legal Sciences,

Associate Professor at the Department of International Law

Ivan Franko National University of Lviv

19, Sichovykh Striltsiv Street, Lviv, 79000, Ukraine